

УДК 378. 147:37.091.212

Євгенія Гончарова, кандидат педагогічних наук, викладач
кафедри іноземних мов з латинською мовою та медичною термінологією
Полтавського державного медичного університету

Олена Бєляєва, кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач
кафедри іноземних мов з латинською мовою та медичною термінологією
Полтавського державного медичного університету

Вікторія Костенко, кандидат філологічних наук, доцент
кафедри іноземних мов з латинською мовою та медичною термінологією
Полтавського державного медичного університету

Ірина Сологор, кандидат філологічних наук, доцент
кафедри іноземних мов з латинською мовою та медичною термінологією
Полтавського державного медичного університету

Світлана Ефендієва, викладач кафедри іноземних мов
з латинською мовою та медичною термінологією
Полтавського державного медичного університету

ФОРМУВАННЯ АДАПТАЦІЇ СТУДЕНТІВ- ПЕРШОКУРСНИКІВ ДО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

У статті окреслюються шляхи та передумови формування адаптації студентів-першокурсників до навчання у закладах вищої освіти з урахуванням спрямування

сучасної педагогіки на особистісно-орієнтований підхід до кожного суб'єкта навчального процесу. На підставі дослідження та аналізу особливостей процесу адаптації студентів-першокурсників до навчання у закладах вищої освіти обґрунтовується інтеграційна сутність вищевказаного процесу.

Ключові слова: адаптація; навчальний процес; освітнє середовище; навчально-професійна діяльність.

Рис. 1. Літ. 12.

Yevheniya Honcharova, Ph.D (Pedagogy), Lecturer
of the Department of Foreign Languages with Latin and Medical Terminology
of Poltava State Medical University

Olena Bieliaieva, Ph.D (Pedagogy), Associate Professor, the Head
of the Department of Foreign Languages with Latin and Medical Terminology
of Poltava State Medical University

Viktoria Kostenko, Ph.D (Philology), Associate Professor
of the Department of Foreign Languages with Latin and Medical Terminology
of Poltava State Medical University

Iryna Solohor, Ph.D (Philology), Associate Professor
of the Department of Foreign Languages with Latin and Medical Terminology
of Poltava State Medical University

Svitlana Efendiieva, Lecturer
of the Department of Foreign Languages with Latin and Medical Terminology
of Poltava State Medical University

FORMATION OF ADAPTATION OF THE FIRST-YEAR STUDENTS TO THE EDUCATIONAL ENVIRONMENT OF HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

The paper outlines the ways and prerequisites for forming the adaptation of the first-year students to studying at higher education institutions, taking into account the focus of contemporary pedagogy on a person-centered approach to each subject of the learning process. It is emphasized that the effectiveness of the adaptation process of the first-year students to the educational environment of the chosen higher education institution largely depends on the ability of the faculty staff to ensure its self-discipline, manageability and systematicity based on emotional interaction and ensuring psychological comfort for all partners.

The paper provides the proposed interpretations of the essence of the adaptation process in general and the adaptation of students to the specifics of learning at higher education institutions in particular, as suggested by modern science. The properties of the identified forms of adaptation are discussed: formal, social, didactic, professional, social-psychological. It is determined that all the mentioned forms of adaptation share a common orientation towards the efficient and effective progression of the adaptation process for young learners to the new learning conditions at higher education institutions. The process of initial emergence, maturation and establishment of comprehensive stable adaptation of the first-year students to studying at higher education institutions is ensured through the interconnection, interpenetration and mutual complementarity of all the characteristics and influences inherent in the considered types of adaptation.

Based on the study and analysis of the peculiarities of the adaptation process of the first-year students to education at higher educational institutions, the integrative essence of the aforementioned process is justified, and the indisputable condition for the formation of a comprehensive adaptation of the subjects of the educational process is determined by the organization, coordination and integration of all possible aspects through the generation of a unified structured system of pedagogical influences.

Keywords: *adaptation; learning process, educational environment, educational-professional activities.*

Постановка проблеми. На сьогоденному етапі розвитку вищої школи України з боку суспільства зростає попит на якість освіти, зумовлений динамізмом змін сучасного світу, що характеризуються глобалізацією та високим ступенем інформатизації. Спрямування сучасної педагогіки на особистісно-орієнтований підхід до кожного суб'єкта навчального процесу актуалізує проблему адаптації студентів як передумову результативності подальшого процесу навчання.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Проблеми, пов'язані з вирішенням питання ефективної організації процесу адаптації студентів до навчання у закладах вищої освіти, досліджувалися низкою вітчизняних науковців, зокрема такими як В. Гамов, П. Зінонос, Т. Йопа, Г. Левківська, А. Остапов, О. Подоляк, К. Потопа, С. Селіверстов та іншими. Дослідженню особливостей формування професійної адаптації присвячені праці В. Васильєва, В. Вербового, О. Галус, О. Іванченко, М. Кушнірук. дидактичної адаптації – Л. Бурдейної, О. Плотникової, формування психологічних механізмів у площині становлення соціально-психологічної адаптації простежували Т. Алексеєва, І. Бех, А. Першина, Т. Рогачова, Т. Тарасова

Мета статті. Спираючись на аналіз пропонованих сучасними науковцями визначень сутності адаптації в цілому і особливостей адаптації студентів-першокурсників до навчання у закладах вищої освіти зокрема, а також узагальнюючи надбання особистого досвіду, окреслити оптимальні підходи, скеровані на результативність процесу адаптації здобувачів вищої освіти у ЗВО.

Виклад основного матеріалу. Початок кожного навчального року знаменується визначною, на наш погляд, подією – приходом до закладів вищої освіти нової плеяди студентів. Це, зазвичай, молоді люди приблизно одного віку, яких об'єднує бажання отримати гідну академічну освіту та престижну професію, що користується стабільним попитом на сучасному ринку праці. Однак, на цьому подібність закінчується і процес пристосування кожного першокурсника до

нових умов життя та навчання буде мати індивідуальні прояви. Почнемо з того, що вчорашні школярі, зазвичай, мають різний вихідний рівень та обсяг знань, котрі ми вважаємо «стартовим капіталом» подальшого успішного навчання, отже кожна особистість по-різному реагуватиме на посилене розумове навантаження та високу інформаційну насиченість, якими відзначається навчання в закладах вищої освіти, на зміну умов організації навчального процесу. Студенти, що змінили місце проживання, вступивши до ЗВО, крім проблем, властивих усім першокурсникам, мають свої, специфічні. Їх емоційне напруження породжується сумом за батьками та шкільними друзями, ускладненням побутових умов, необхідністю самостійно організувати оптимальний режим роботи, відпочинку, сну, харчування; їм потрібно вибудовувати міжособистісні стосунки не тільки з одногрупниками, але й з співмешканцями за умови проживання у гуртожитку [3].

Попри всі об'єктивні та, часом, і суб'єктивні проблеми, які очікують першокурсників, упродовж першого року навчання вони мають повноцінно адаптуватися до освітнього середовища обраного ЗВО, напрацювавши навички самооцінки та самоконтролю, окресливши для себе ціннісні орієнтації, притаманні обраній професії і взагалі визначивши себе як повноцінних суб'єктів навчального процесу [3]. Напрацювання сучасних науковців і практичний досвід вітчизняних закладів вищої освіти засвідчують, «що адаптація до навчання у вищій школі є однією з вирішальних умов успішності навчально-професійної діяльності студента і, відповідно, професійної підготовки майбутнього фахівця» [12, с. 150]. Результативність процесу пристосування студентів-першокурсників до особливостей умов навчання у ЗВО значною мірою залежить від здатності педагогічного колективу забезпечити його організованість, керованість та планомірність. Особливого значення в аспекті успішного при звичання студентів до нових для них вимог навчальної діяльності набуває плідна суб'єкт-суб'єктна співпраця зі здобувачами вищої освіти в ході навчального процесу, заснована на

підґрунті емоційної взаємодії та забезпеченні психологічного комфорту всіх партнерів [3]. У контексті вищевказаного, резюмуємо, що «найважливішою соціально-педагогічною умовою, якою визначається успішність до навчання у ЗВО, є оптимальна взаємодія системи функціонування ЗВО, системи організації освітнього процесу й студента як особливої соціально-педагогічної системи» [2, с. 53].

Аналіз пропонованих сучасною наукою тлумачень сутності процесу адаптації дозволяє навести як приклади такі дефініції:

«Термін «адаптація» у сучасній науці трактується як процес та результат змін, які відбуваються з людиною в нових життєвих умовах.» [8, с. 124], а саме: «адаптація індивіда до нових умов або ж видів діяльності визначається як процес врівноважування актуального рівня розвитку індивіда з новими вимогами середовища (діяльності) до нього, а також і як результат цього процесу пристосування» [8, с. 124].

«Адаптація трактується як процес та результат встановлення співвідношень між особистістю та оточуючим середовищем» [5, с. 78] і «визначається як особлива форма відображення людиною систем зовнішнього та внутрішнього середовища, що полягає у тенденції до встановлення з ними динамічної рівноваги.» [5, с. 79].

«Адаптація – сукупність фізіологічних, психологічних, соціальних реакцій, що лежать в основі активного і творчого пристосуватися індивіда до умов соціального середовища, зокрема й до умов навчання й виховання в навчальному закладі» [10, с. 115].

Аналіз досліджень, присвячених проблемі адаптації особистості, вказує на наявність певних відмінностей у позиціях науковців стосовно «виділення різноманітних видів адаптації. Відповідно у їх назвах вказується на об'єкт адаптації: фізіологічна, соціальна, соціально-психологічна, професійна,

культурна, побутова, політико-правова, навчальна (дидактична), психофізіологічна тощо» [2, с. 57].

Практично всі дослідники поділяють думку про наявність таких форм адаптації студентів до умов навчання у вищій школі, як формальна, суспільна та дидактична. О. Іванчанко, Л. Бурдейна, М. Вербовий, М. Кушнірук, О. Шиян та ін. виокремлюють крім перерахованих професійну адаптацію, Т. Рогачова, Л. Бурдейна, Н. Зінонос, А. Левківська, С. Селіверстова – соціальну адаптацію. При цьому Т. Рогачова вважає, що «соціальну адаптацію студентів у ВНЗ можна поділити на професійну адаптацію та соціально-психологічну адаптацію» [11, с. 231], тоді, як Т. Алексеєва, І. Бех, Т. Тарасова, Ю. Мельничук вважають соціально-психологічну адаптацію окремою і надзвичайно важливою формою адаптативного процесу.

Попри певні розбіжності в позиціях, науковці вбачають dokonечною умовою своєчасного та досконалого формування процесу адаптації студентів-першокурсників до навчання в закладах вищої освіти наявність дієвих взаємозв'язків усіх визначених видів адаптації: «незважаючи на відмінності між фізіологічною, соціальною, психологічною, дидактичною та іншими видами адаптації, в реальному житті вони взаємопов'язані і виступають аспектами одного процесу» [5, с. 79] і «навчаючись у вищому навчальному закладі студент має пройти через всі форми (адаптації) для отримання позитивного результату процесу адаптації, тобто успішної адаптативності» [9, с. 129].

Звернемося до пропонованих дослідниками дефініцій, в яких більш детально розкривається сутність перерахованих вище форм адаптації:

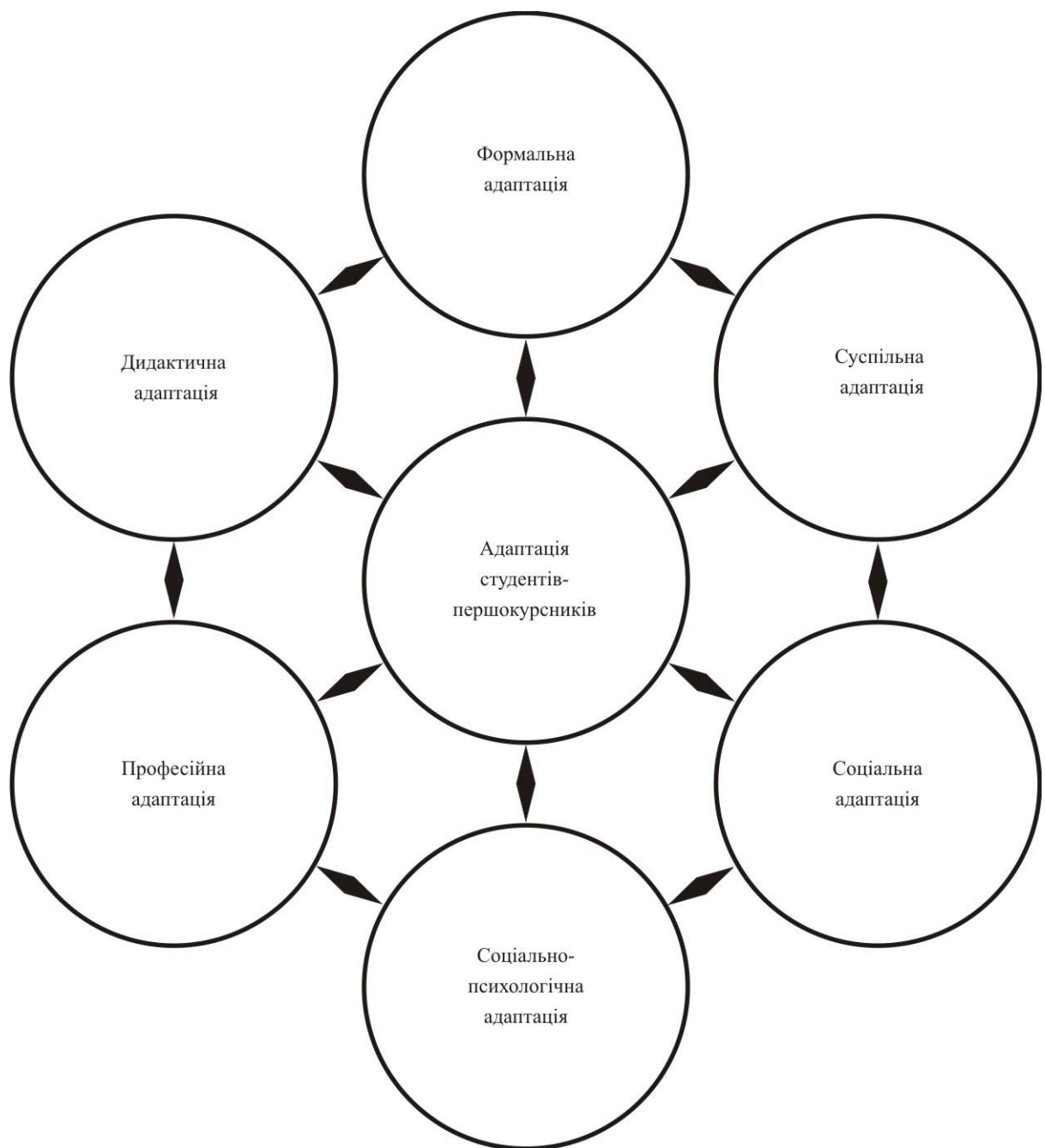
- 1) формальна адаптація характеризується пізнавально-інформаційним пристосуванням студентів-першокурсників до нового оточення, структури вищої школи, вимог до змісту навчання і своїх обов'язків;

- 2) суспільна адаптація визначається як процес внутрішньої інтеграції груп першокурсників та подальша інтеграція означених груп зі студентським оточенням у цілому;
- 3) дидактична адаптація полягає в підготовці здобувачів вищої освіти до нових форм і методів навчальної роботи у вищій школі;
- 4) професійну адаптацію розуміємо як остаточне вирішення можливих сумнівів стосовно обґрунтованості вибору майбутньої професії, уміння розуміти спрямованість процесу навчання;
- 5) соціальну адаптацію сприймаємо як один із механізмів соціалізації особистості, її пристосування до вимог соціального середовища, сприйняття його умов, норм і цінностей, асиміляцію у соціальні групи;
- 6) формування соціально-психологічної адаптації забезпечує повноцінне входження першокурсників до соціально-психологічного простору ЗВО, оволодіння необхідними навичками спілкування з викладачами та студентами-однокурсниками [1; 2; 6; 7; 11; 12].

Дослідження та аналіз особливостей процесу адаптації студентів-першокурсників до навчання в закладах вищої освіти сучасними науковцями дозволяють узагальнити наведені вище дефініції та визначають інтеграційну сутність цього процесу, тобто вбачають упорядкування, узгодження та об'єднання усіх можливих його аспектів шляхом генерування єдиної структурованої системи педагогічних впливів беззаперечною умовою формування повноцінної адаптації суб'єктів освітнього процесу. Ми не можемо сприймати різні види адаптації як окремі, незалежні сегменти універсальної адаптації. На наш погляд, адаптація студентів-першокурсників формується шляхом безпосереднього поєднання специфічних особливостей, притаманних усім різновидам адаптації.

На рис.1. репрезентується схема функціонування взаємозв'язків між видами адаптацій у процесі формування адаптації студентів-першокурсників.

Рис.1. Схема функціонування взаємозв'язків між видами адаптацій у процесі формування адаптації студентів-першокурсників

Ретельний аналіз особливостей перерахованих видів адаптації засвідчує, що їх поєднує ідентичність орієнтації на оперативне та результативне проходження процесу пристосування юних здобувачів вищої освіти до нових для них умов навчання у ЗВО.

Першорядні аксіоми, які мусить зрозуміти і сприйняти першокурсник уже в перші дні навчання, носять інформаційний характер і безпосередньо стосуються особливостей організації навчального процесу, окреслюють коло основних вимог та обов'язків (*формальна адаптація*).

Загальновідомо, що шкільні методи навчання докорінно відрізняються від організаційних форм навчального процесу в сучасних закладах вищої освіти, що характеризуються високою інтенсивністю та значним обсягом навчального матеріалу, що подається до опрацювання. Оскільки «навчання є основою діяльності студентів, а успішність в навчанні – одним з головних критеріїв його адаптованості» [1; с. 82], функція *дидактичної адаптації* полягає у призвичаєнні учорашніх школярів до специфіки навчального процесу ЗВО та формуванні навички регулярно і, що передусім має істотне значення, самостійно працювати в аспекті засвоєння знань без повсякчасного контролю з боку батьків та педагогів. Беручи до уваги професійне спрямування вищої освіти, первинне оволодіння навичками навчання та ознайомлення з основоположними засадами майбутньої професії мають узгоджуватися. Це сприяє усвідомленню студентом себе як суб'єкта професійного самовизначення [4] та становленню *професійної адаптації*.

Комфортне функціонування індивіда в реальному соціальному середовищі забезпечується осягненням і сприйняттям його умов, норм, цінностей, системи взаємовідносин. Адаптуючись до специфічних особливостей освітнього процесу у ЗВО, студенти одночасно осягають навички успішної комунікації з викладачами та товаришами по навчанню. Налагодження стосунків з однокурсниками дозволяє молодим людям задовольняти одну з провідних потреб людини – потребу в приналежності до певної групи. На засадах спільних цілей і уподобань здійснюється поєднання окремих індивідів у соціальні групи, які в подальшому інтегрують зі студентською громадою ЗВО в цілому. Загалом, на підґрунті становлення та еволюції стабільної системи взаємовідносин,

результативного пристосування особисті до нових соціальних умов, нових принципів діяльності і нового соціального середовища реалізується формування *суспільної адаптації, соціальної адаптації та соціально-психологічної адаптації*.

Як бачимо, процес первинного виникнення, визрівання та становлення всеосяжної стабільної адаптації першокурсників до навчання в закладах вищої школи забезпечується взаємозв'язком, взаємопроникненням та взаємодоповнюваністю усіх особливостей і впливів, притаманних розглянутим видам адаптації.

Висновки. Наші дослідження засвідчують, що питання, пов'язані з формуванням адаптації студентів-першокурсників до освітнього середовища закладів вищої освіти мають повсякчас залишатися у центрі уваги як науковців, так і практикуючих викладачів. За нашим переконанням, саме успішне подолання проблем, притаманних адаптаційному періоду, визначається доконечною передумовою подальшої активної діяльності здобувачів вищої освіти та запорукою її результативності .

ЛІТЕРАТУРА

1. Бурдейна Л. І. Аналіз стану адаптації студентської молоді до навчання у ВНЗ аграрного профілю. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. 2017. Вип. 48. С. 79–83. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/mitimpt_2017_48_22 (дата звернення: 11.05.2023).
2. Вербовий М. Кушнірук М. Професійна адаптація студентів до навчання в закладах вищої освіти. *Освітологічний дискурс*. 2020. № 3. С. 53–67. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/osdys_2020_3_6 (дата звернення: 22.04.2023).
3. Гончарова Є. Є., Беляєва О. М., Борисова З. О., Дубровіна О. В, Ефендієва С. М. Роль викладача в адаптації студентів-першокурсників до навчання у ЗВО. *Актуальні питання лінгвістики, професійної лінгводидактики, психології і педагогіки вищої школи: зб. статей VII Міжнарод. наук.-практ. конф., 24-25 листопада 2022 р. Полтава* : Вид-во “Астрія”, 2022. С. 39–42.

4. Дівнич Т. Я., Вербовська Р. І. Роль викладача в подальшій професійній спрямованості студентів-медиків. *Актуальні проблеми сучасної медицини*. 2017. Вип. 4 (1), т.17. С. 228–230. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/apsm_2017_17_4\(1\)_55](http://nbuv.gov.ua/UJRN/apsm_2017_17_4(1)_55) (дата звернення: 27.04.2023).
5. Зінонос Н. О. Адаптація студентів до навчання у вищому навчальному закладі як психолого-педагогічна проблема. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Педагогіка. Соціальна робота*. 2018. Вип. 1. С. 78–81. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuiped_2018_1_18 (дата звернення: 31.10.22).
6. Іванченко О. З. Адаптація студентів першого курсу медичного факультету до навчальної діяльності у вищому навчальному закладі. *Актуальні проблеми сучасної медицини*. 2016. Вип. 3, т. 16. С. 199–203. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apsm_2016_16_3_50 (дата звернення: 11.05.2023).
7. Йопа Т. В., Остапов А. В. Адаптація студентів-першокурсників до умов навчання у закладах вищої освіти. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*. 2021. № 2 (2). С. 16–27. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/vlup_2021_2\(2\)_4](http://nbuv.gov.ua/UJRN/vlup_2021_2(2)_4) (дата звернення: 22.04.2023).
8. Олексюк В. Р. Адаптація студентів-першокурсників до навчання в закладі вищої освіти. *Габітус*. 2022. Вип. 33. С. 123–127. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/habit_2022_33_23 (дата звернення: 31.10.22).
9. Першина А. В. Психологічні чинники адаптації студентів до навчання у ВНЗ. *Міжнародний науковий форум: соціологія, психологія, педагогіка, менеджмент*. 2011. Вип. 5. С. 124–135. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mnf_2011_5_16 (дата звернення: 21.05.2023).
10. Потопа К. Л. Соціально-педагогічні умови активізації адаптації студентів молодших курсів до навчання у вищих закладах освіти. *Вісник Запорізького національного університету. Педагогічні науки*. 2011. № 3. С. 113–118. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vznu_ped_2011_3_26 (дата звернення: 21.05.2023).
11. Рогачова Т. Психологічні проблеми студентів на першому році навчання ВНЗ: причини виникнення та можливості подолання. *Психологія і особистість*. 2016. №2 (2). С. 228-236. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Psios_2016_2\(2\)_23](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Psios_2016_2(2)_23) (дата звернення: 22.04.2023).

12. Тарасова Т. Б. Адаптація першокурсників до організаційних форм навчання в закладі вищої освіти. *Фізико-математична освіта*. 2019. Вип. 3. С. 150-156.
URL:http://nbuv.gov.ua/UJRN/fmo_2019_3_24 (дата звернення: 31.10.22).